

Nr. 9 (37)/ SEPTEMBRIE 2023

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

BORLEASA CU EROII SĂI...

Colonel Dionisie-Dinu POP

Motto :

*Borlenii, au răspuns loial la „ Porunca Împăratească”
 Și-apoi, la „Decretul Regal” Țara și neamul să slujească.
 Au lăsat casă și avut Mergând la Bătaia cea Mare
 Iar apoi și „peste Prut”
 Și înapoi spre „Tatra Mare”, „Bătaia cea Mare”
 – Primul Război Mondial (1914-1918)*

Dionisie POP

În iulie 1914, prin atacul asupra Serbiei de către Austro-Ungaria sub pretextul răzbunării pentru asasinarea la Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand, se declanșează războiul ce avea să cuprindă în scurtă vreme Europa, apoi planeta, transformându-se în război mondial care avea să se încheie abia în noiembrie 1918. Timp de patru ani lumea a fost abătută de la rosturile sale. În numele și din porunca împăratului Franz Joseph, bărbații din satele de sub Țibleș printre care se numărau și Borlenii, au fost siliți să-și lase ogoarele și iosagurile luând calea tranșeelor din Italia și Rusia, mulți dintre ei rămânând pentru vecie „ în cele străinătăți ”fără a

avea măcar la cap o cruce, iar alții s-au „ înturnat „ în sat mutilați fizic ori psihic pentru restul vieții, dar de care Dumnezeu s-a îndurat să-și revadă familiile și satul lor drag. Multe văduve și copii orfani de război aveau să-și ducă soarta și să răzbată prin viață într-o lume bântuită de sărăcie și molime.

Spre amintirea și pomenirea lor, îi menționez în prezentarea de față, (pe cei știuți) ce se vrea a deveni o filă din istoria satului. S-au jertfit cu speranța și credința de-a avea pământul lor (așa cum le-a promis împăratul): Baias Gheorghe – născut în 1874, încorporat în Reg. 32 Inf. Honvezi, dispărut lăsând văduvă pe soția Susana și orfani pe cei patru copii: Ana, Anisia, Todor și Saveta;

Baias Tănasă - mobilizat în Reg. 63 Inf. Honvezi, dispărut pe front lăsând văduvă pe soția Nastasia (recăsătorită cu Brici Dumitru);

Baias Todor – mobilizat în Re. 63 Inf. Honvezi și trimis pe frontul sârbesc, împușcat pe 15 septembrie 1915 și mort pe 20 iunie 1916, lăsând văduvă pe Maria soția sa;

Fechete Grigore – născut la 18 ianuarie 1877, feciorul lui Todor și Ludovica, căsătorit cu Vălean Domnița, mobilizat în Reg. 68 Inf. dispărut pe front în 1914;

Ileni Iacob- dispărut pe front (nu se dețin alte date) ;

Mureșan Filip – născut la 7 noiembrie 1881 în Giug (actual Dumbrăvița) în familia

Mureșan Simion și Floarea, căsătorit cu Nicula Fircu din Borleasa, încorporat la Reg. 63 Inf. Honvezi, dispărut pe front ;

Nicula Iosif – născut la 14 mai 1887 în familia Nicula Nichita și Ana, căsătorit cu Vlașin Nastasia, vând copiii Elisabeta și Ana, încorporat în Reg.63 Inf.Honvezi, dispărut pe frontul din Rusia în 6 octombrie 1915;

Petrican Simion – născut în 25 decembrie 1889 în familia Petrican Ioan și Maria, căsătorit cu Vălean Maria,având copiii: Ana și Leontina, încorporat în Reg. 52 Inf. dispărut pe frontul rusesc în 2 aprilie 1916;

Știr Filip – născut în 2 octombrie 1882 în familia Știr Gherasim și Teodosia, căsătorit cu Nicula Maria,având copiii ; Leon, Ana și Ludovica, dispărut pe front ;

Știr Tănase – născut în 15 februarie 1891 în familia Știr Gheorghe și Gerghina, căsătorit cu Fechete Ludovica, rănit pe front, evacuat și mort în 28 iunie 1916 în spitalul Bistrița;

Vălean Grigore – născut în 1891 în familia lui Martin și Ana, mort pe frontul din Serbia Vălean Ion – născut în 27 noiembrie 1885 în familia Vălean Condrate și Maria, căsătorit cu Vălean Raveca, mobilizat în Reg.63 Inf.dispărut pe frontal Italian în 19 iulie 1917.

Ei s-au întors în satul lor

Și la cei dragi de-acasă,

Cărora le-au dus mult dor

Și rănilor-i...apasă :

Lărgean Ion – născut în 14 iulie 1889 în familia Lărgean Ștefan și Maria, căsătorit cu Cotuțiu Eugenia, având copiii: Simion, Vasile, Nastasia,Ana, Ștefan, Maria și Ludovica (a Pupului) încorporat în Reg.63 Inf.în iulie 1914, ajunge invalid de război și este demobilizat întorcându-se acasă la frumoasa lui familie ;

Rus Ioan – fiul lui Mihai și Dochia,încorporat în Reg.63 Inf.întors acasă invalid de război ;

Vălean Grigore – feciorul lui Alexa și Maria, căsătorit cu Marc Ana având copiii Floarea și Gheorghe,s-a întors acasă invalid de război;

Fechete Teodor – născut în 16 aprilie 1892,mobilizat în 1914 la Reg.6 Pioneri Bistrița, ajuns prizonier în Rusia,se înrolează voluntar în Detașamentul Darnița,detașament dislocat de la Kiev la Iasi ,acționând pentru eliberarea Ardealului.Pentru actele de bravura a fost decorat. După terminarea războiului s-a întors acasă reluându-și truda în gospodărie, iar în 18 mai 1981, la vârsta de 89 de ani trece la cele veșnice.

Prinosului de recunoștină mai pot fi adăugați : Pop Nechita (din Dâmb), Pop Ștefan (Ștecu), Vălean Alexandru (Sufletu), Vălean Gheorghe (a lui Condrate), Vălean Alexandru (Fătu), Vălean Ion (Nucu), oameni care povesteau cu jale și haz deopotrivă prin ce au trecut.

„Cu un papuc și o opincă”povestea badea Gheorghe a lui Condrate: „Eram pe frontul de la Turtucaia în septembrie 1916,după ce am dezertat din armata ungurească și am trecut munții înrolându-mă în armata română. Se apropia toamna și mă gândeam că vine iarna și eu sunt slab îmbrăcat. Opincile nu mai aveau mult până ce să iasă călcâiele prin ele.După un contraatac împotriva bulgailor și după ce ne-au oprit aproape o zi, într-un răgaz de luptă am văzut nu departe de unde eram, pe un tăpșan câțiva soldați bulgari care-și aflaseră sfârșitul în bătălie și nu au fost recuperați de ai lor. Erau bine îmbrăcați și mai ales încălțați cu papuci de piele (bocanci). Ce mi-am zis. Ce ar fi să merg să iau de la unul papucii. Zis și făcut. Din două salturi am fost lângă unul din ei care credeam că are încălțările ce mi s-ar potrivi. Scot în mare grabă un papuc, dau jos opinca din picior, aranjez cât se poate obiala și încălt papucu.Era numai potrivit.Când să trec la al doilea, numai ce se pornește potopul de ghiulele de fierbea pământul nu alta. Am fugit cât am putut de repede înapoi în tranșee, iar după preț de un ceas am primit ordinal de retragere. Ce era să mai pot face. Ne-am hâțâit așa cu bulgarii când înainte, când înapoi,vreo două zile cu un papuc și o opincă, până am reușit să fac rost de încă un papuc. Și așa mi-a rămas numele în companie. Măi ăla cu-n papuc și o opincă!

Sfârșitul anului 1918 și implicit a războiului, avea să aducă o oarecare liniște în Adeal, de acum în Romania Mare .Satele de pe Valea Țibleșului încep să cunoască o revigorare. Borlenii își reiau pregătirile pentru lucrul pământului pentru anul următor, își primenesc gospodăriile,frecventează târgurile de animale și altele,chiar în ciuda mării epidemii de gripă spaniola ce băntuia și căreia i-au căzut victime 97 de săteni,dintre care: Cîmpean Maria, nevasta lui Nicula Gheorghe, Vescan Eudochia, nevasta lui Lăcătuș Dumitru, Curtușan Luca de 20 de ani, Curtușan Pantelimon, Fechete Elisabeta de 17 ani, Rus Mihai de 56 de ani, Baias Alexandru de 2 ani.

Hărnicia oamenilor și credința în Dumnezeu face ca satul să prospere, mai ales prin creșterea animalelor, oieritul fiind de bază. Prosperitatea satului este reflectată și în datele statistice ale vremii. Astfel la recensământul din 1920, Borleasa avea 93 de gospodării cu o populație de 493 de locuitori, sporind până în 1930 la 113 gospodării, cu 605 locuitori, dintre care 290 reprezentând 48 la sută cu vârsta de până la 20 de ani.

Liniștea și oblojirea „rănilor războiului“ aveau să fie tulburate după 21 de ani (când pruncii născuți imediat după război aveau să devină ei cei ce mergeau pe front asemenea părinților lor).

Iar s-aude peste țară
Glas de tun și tăraoai
Și borlenii sunt duși iară
La al doilea...război.

3

În fotografie, coloană de tineri ardeleni concentrați pentru trimitere pe front, între care este prezent Petrican Maxim (al lui Precup) din Borleasa, în drum spre Ungaria (din colecția Petrican Ignat, datată noiembrie 1942).

Al doilea război mondial (1939-1945) implicând marea majoritate a țărilor lumii grupate în cele două alianțe militare opuse (Alianța și Axa) a fost cel mai întins război din istorie și a implicat direct mai mult de 100 milioane de oameni din peste 30 de țări. România se aliază cu Puterile Axei în octombrie 1940 și intră în război de partea acestora în iunie 1941 în scopul recuperării teritoriilor samavolnic luate de URSS: Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Armata română își aduce prinosul de jefă (mai mult ori mai puțin justificat) pe parcursul a peste patru ani, în cele două campanii (din Est, ajungând până în nordul Caucazului, respectiv din Vest, până în Munții Tatra). Anterior intrării de facto în război (iunie 1941) România este crunt lovită prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care este silită să cedeze aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei (43.492 Km.p. cu o populație de 2.667.000 de locuitori, majoritatea români) în favoarea Ungariei horthyste, act impus de Germania nazistă și Italia fascistă. În doar 20 de zile, satele de pe Valea Țibleșului erau ocupate de trupele maghiare, care au grăbit instaurarea administrației horthyste și instalarea de jandarmi unguri în toate localitățile.

În școli și administrație se instituie obligativitatea limbii maghiare. Borleasa a avut un oarecare noroc dacă se poate numi așa, deoarece nefiind în sat nici un etnic maghiar și nici timpul necesar să aducă din altă parte unul datorită grabei cu care se dorea dominarea, a fost numit Birău (primar sătesc) săteanul Fechet Ioan (a Irinii) cantorul bisericesc, un autodidact cu oarecare experiență recunoscut ca lider de obște locală. Pentru locuitorii satului, asemenea majorității cetățenilor din teritoriul cedat, a urmat o perioadă grea, mai ales din necunoașterea limbii (maghiare) în care erau siliți a vorbi în administrație și școală, fiind frecvente „răzvrătiri“ ale unor săteni. Astfel în ianuarie 1942, Vălean Simion a fost pus sub supravegherea jandarmeriei fixându-i se domiciliu forțat, iar în martie 1942 borleanul Sătmar Ioan de 62 de ani a fost bătut crunt de jandarmii unguri.

Anii 1941-1942 au fost de mare jale în sat ca urmare a masivelor încorporări și concentrări de tineri și bărbați, pentru lagăre de muncă forțată în Ungaria și Germania, precum și de trimiterea pe frontul din Basarabia și Bucovina. Din mulțimea celor siliți să-și părăsească familiile pentru „a sluji fără simbric străinilor amintim pe cei trei frați Petrican (Teodor, Maxim și Costan), Pop Simion, Nicula Vasilie, Fechet Doruț, Mureșan Simion, Retegan Paraschiva (căsătorită Zegrean, trimisă în lagăr de muncă în Germania împreună cu tatăl, Retegan Simion, supraviețuind și inapoiindu-se acasă) și mulți alții asupra cărora se va face referire pe parcurs.

Iată cum descrie în jurnalul său de front soldatul concentrat PETRICAN TEODOR (Todoru lui Precup de la Moară) din Borleasa, plecarea pe front, cartiruit în orașul Soroca din Basarabia. Consemnările sunt în versuri, trecute într-un caiet, scrise cu creion chimic. Acest jurnal se află în posesia nepoatei acestuia, prof. Valentina - Lucia Souca, din Zalău. Redau în transcript, textul unei file din jurnal:

„Iară-n patruzeci și doi / Iară am intrat în război
În novembăr am plecat / Și supărați am lăsat

Să poarte grijă de toate / Și soacrai slabă nu poate

Iar șogorui tinerel / Trăbă să le poarte el
 În cinsprăzăce am sosit / În Soroca oraș vestit
 Acolo dacă am intrat / Compania oam izolat / Cinsprăzăce zile frate
 Nu-i voie să mergi departe / Numai să ieșim afară /

Și-n casă să întrăm iară

Crăciunul l-am petrecut / Cu urît și cu dor mult / O țîră ni-am bucurat
 Că crucea roșă ni-au dat / Pachete pentru crăciun / Turtă dulce și tutun
 Multe bomboane de mnere / Și mai mari și mîînțăle / Dar nu ne-au tihnit de ele
 Că mă gîndeam tot acasă / La copil și la nevastă“

S-a întors de pe front la familie (la soția Aurica și copiii Sandu, Lisaveta și Grigore) a repus în funcțiune moara moștenită de la tatăl său Precup. A decedat în 1971.

Cu toate greutățile și depărtarea de casă, cei de pe front aveau mereu în gând familia și pe cei dragi din sat, fiind îngrijorați despre modul cum se descurcă și cum lucrează pământul. Îată ce scria soției Teodosia în prima zi de august 1944, Nicula Ioan din Borleasa (dispărut pe front), aceasta fiind ultima veste de la el: „ Data scrisorii 1 august 1944 în primele mele rînduri de scrisoare veți ști dragă soțioară și copilăș despre mine că pînă în prezent mă aflu bine și sunt sîntos și să știi dragă femeie cam primit un poc de la sora din Giug și carte și săm scri cît fîn țe eșit de la Runk și din Joampă și îmi pare dragă Tatiana că mi se pare că tu îmi scri carte și îi bine dar mai ar trebui să legi litărele mai bine cînd vine mătușa din Giug pacolo și zîci sățarate cum să le legi mai bine laolaltă... și să te mai moi cu copii că vezi cum ne despărțit Dumnezo și tu “ Nu și-au mai văzut familiile și satul, rămânînd doar în memoria și pomenirea urmașilor iar spre neuitare îi trec în următoarele rînduri:

Curtușan Grigore- dispărut pe front ;

Doce Ștefan - născut în 28 august 1909,căsătorit cu Vălean Ana,dispărut pe front la 31 decembrie 1941, rămânînd orfan singurul copil Doce Simion ;

Fechete Alexandru (avînd frați pe Zaharie și Ion din Coastă și soră pe Lisaveta căsătorită cu Vasile al lui Sufletu) concentrat la muncă în Ungaria la mina din Dorog, decedat în 1945 strivit de un vagonet în galeria minei unde lucra;

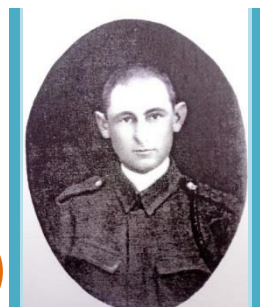
Fechete Gavril (Viluc a Anei din Bold) dispărut pe front,prohodit de mamă și cei din familie în lipsă după 15 ani de la terminarea războiului și de speranță și așteptare că doar doar se va întoarce acasă. Lelea Ana (Anuca din Bold sau moașa cum i se mai spunea în sat deoarece se dovedea pricepută la asistarea femeilor care nășteau)o femeie văduvă de o vigoare și istețime aparte, mama a cinci copii, între care și Viluc,c el mult așteptat să se întoacă din război, nu și-a aflat liniștea, privind mereu în lungul drumului, doar îl va vedea venind acasă pe fiul ei drag. Mereu se auzea că prin satele vecine se întorceau din prizonierat după mulți ani bărbații la familiile lor (unii chiar avînd surpriza că nevestele lor pierzînd orice speranță a revederii s-au recăsătorit). De îndată lelea Anuca mergea să-i întâlnească și să întrebe dacă nu știu ceva de Viluc al ei. Se mai purta vorba prin sate că dacă mai sunt în viață cei care nu s-au întors și li se face prohod,adică rînduiala de îngropare în lipsă,nu au liniște și pace întorcîndu-se ori de unde ar fi. Așa a făcut și lelea Anuca, după ce s-a sfătuit cu popa Grigore, care și-a dat consimțămîntul.Astfel a făcut toate pregătirile de îngropăciune ca și cînd ar fi fost de față, anunțînd neamurile și sătenii. Pe un scaun lung (ce era folosit la spălatul hainelor) a aranjat cele ce se puneau de obicei în sicriu,apoi a pus toate hainele cu care se îmbrăca mortul,haine ce aparțineau acestuia,cruce,prapuri și lumînări,după rînduiala satului. Vreme de trei zile au țînut jelanie,s-au tras clopotele la biserică,apoi în ocolul casei s-a făcut slujba prohodului, urmată de masa de pomană. Chiar și după aceasta, Viluc nu s-a întors și nici o veste despre el nu s-a primit,dar lelea Anuca și-a aflat liniștea dacă se poate spune așa. Mureșan Vasile (a Gaborenilor) înrolat în armata ungară, dispărut pe front,lăsînd orfană pe fata Aurica (căsătorită cu Alexandru Petrican / Sandu lui Todor de la Moară.

Întorși acasă, unii de îndată ce s-a isprăvit războiul și mulți scăpați din prizonierat, și-au reluat activitățile specifice satului, refăcîndu-și gospodăriile,multe afectate ori părăsite din pricina războiului. Mureșan Simion (feciorul fătului Alexandru),născut în 1921, concentrat în Ungaria la Kosice, prizonier la ruși, s-a întors din prizonierat în 1947 foarte bolnav și rănit. Și-a refăcut cu greu sănătatea și în 1954 s-a căsătorit cu Eluca (fata lui Sufletu) avînd o frumoasă familie cu 9 copii și o gospodărie pe măsură, vestită în sat. După moartea tatălui său (fătu al bătrîn-1957) a preluat slujirea de făt pe care a dus-o vreme de 55

de ani, până în 2012 când a trecut la cele veșnice, lăsând fiului său Dumitru să ducă pe mai departe aceasta demnitate bisericească.

Pop Ioan (al lui Vasăle a lui Victor) născut în 1909, căsătorit cu Terezia Baias, concentrat la muncă în Ungaria, se întoarce acasă în 1946 (în 1947 i se naște cel de-al patrulea copil, Dumitru care în 1968 devine ofițer, ajuns până la gradul de colonel, pensionat în 1999, s-a tabilit la Bistrița) având sănătatea afectată de munca silnică la care a fost supus, decedează în 1951 la doar 42 de ani de viață.

Pop Simion (din imagine-al lui Nechita din Dîmb) născut la 22 aprilie 1906, căsătorit cu Zînovia Rus din Larga (fata Nastasei fătului, orfană de tată, căzută pe front în 1916). În 1926 este încorporat și satisface stagiul militar cu durata de doi ani în garnizoana Soroca, unde avea să revină după 14 ani, adică în 1942, de data aceasta mobilizat pe frontal din Moldova de peste Prut. Participă la luptele pentru eliberarea Basarabiei și este luat prizonier pe malul drept al Nistrului. Reușește să fugă de sub

escortă și se întoarce acasă pe jos de la Nistru la Borleasa în două luni de zile, mergând mai mult noaptea, iar ziua adăpostindu-se în diverse locuri. Ajunge acasă în septembrie 1943, unde stă ascuns la sălașul de animale din Fața Glodului (unde erau mutați din sat Nechita tatăl sau și soția Zîna cu cei doi copii, Valer în vârstă de 9 ani și Lisaveta de 7 ani. Iată cum povestea Lisaveta venirea tatălui din război: „Era o zi frumoasă de toamnă. Moșu (Nechita) a cosit înainte cu o zi otava pe din jos de căsoi și acum era numai bună de adunat. Mama (Zîna) o aduna cu grebla în căpiță. Eu cu fratele Valer eram pe locul de sub nuci, grijind de oile care nu de mult ne-au fost aduse de la stână. Moșu era dus după deal pe Zîmbrița unde erau adăpostite vacile în pădure pentru a fi ascunse să nu fie luate de cătane la hoșpont (cărăușie prestată de săteni pe anumite distanțe după nevoile frontului). Pe lângă noi tocmai ce trecea badea Vasîlie (Nicula Vasile a Buhului) venit de pe front rănit la un picior și mergea târându-l, la Gârliște unde aveau căsoi și erau și ai lui fugiți din sat. La întrebare mama dacă nu l-a văzut pe tata pe-acolo de unde a venit el, la care i-a răspuns că tata a fost luat prizonier la Nistru și dus în Siberia. Atunci mama a început să plângă și noi dimpeună cu ea. Valer, fratele meu a întrebat-o pe mama unde-i Siberia, iar mama a zis că nu-i așa departe și că o sa vină până de Crăciun. Cum eram atenționați de moșu și de mama să fim cu băgare de seamă la orice mișcare de oameni ce apar pe camp, să nu fie cătane ori jîndarii ungurești, uitându-mă către Dosu Butanilor, am văzut pe cărare un om. Atunci am mers repede către mama și am zis: Mamă, uite vine tata pe cărarea de pe Dos! Mama a zis, du-te copilă că cine știe cine e. Ba nu mama, că-i tata am zis eu. Valer a strigat „Pumăi tată! (o strigătură specifică de recunoaștere, un fel de parolă) la care s-a auzit răspunsul „Pumăi Valer” Am fugit cu toții către păraul Butanilor înaintea lui. Întâlnirea nu se poate povesti. Ne-a adus câteva coște de mniere (bucăți de zahar cubic) de care ne-am bucurat peste poate. De-acuma aveam tată. Mereu îl întrebam cum e în Siberia și când ne duce și pe noi, că mama a zis că nu-i departe. Nu ne-a spus niciodată”. A stat ferit de ochii lumii, cu mare grijă să nu fie descoperit și retrimis pe front, însă imediat după Anul Nou 1944, a fost căutat de jandarmii de front și dus la Comisariatul din Beclean, unde a primit concentrare într-un detașament muncă și trimis în cariera de piatră de la Cuciulat din apropiere de Jibou. Munca de acolo era istovitoare. Cărau piatră spartă din carieră cu targa, roabele fiind puține și deteriorate și o încărcau cu lopata în vagoane cu care era trimisă către front pentru repararea drumurilor. Nu a spus niciodată pe cine a bănuț că l-a dat pe mâna jandarmilor, doar mereu spunea că nu trebuia să meargă de sărbători în sat. Din nou supărarea s-a cuibărit în sânul familiei, simțindu-i lipsa lui Simionuc (așa cum îi spuneau sătenii) nefiind de față la nașterea celui de-al treilea copil Ioan (Ionuc) la 15 iulie 1944. La începutul lunii octombrie 1944 se întoarce în sat, unde-și află casa distrusă, de nelocuit, ca urmare a aruncării în aer a podului din beton de peste pârâul Popii, de către trupele germane aflate în retragere către Dealul Șpanului, pentru a zădărnici urmărirea lor de către rușii care „năvăleau peste sat din toate părțile” după cum povesteau martorii la eveniment. Au fost distruse sau afectate după caz casele din vecinătatea podurilor de peste văile Popii și Bozghi (ale lui Fehete Ioan, Fehete Zaharia, Pop Simion, Petrican Costan, Petrican Simion, Vălean Alexandru, Știr Ioan, sunt doar câteva spre exemplificarea dezastrului).

În toamna și iarna anului 1944, a procurat materialele necesare ridicării noii case pe locul celei distruse (s-a dat aprobare de către autorități, tuturor celor care au avut casele distruse, pentru lemn de construcție din pădurea de brad de pe Zîmbrița, pădure care practic a fost tăiată în totalitate și tot nu a ajuns pentru toți care au fost afectați) iar până la sfârșitul anului 1945 aridicat casa, cu meșteri din Suci

de Sus, familia revenind în sat din căsoiul din Fața Glodului, acolo rămânând în continuare moșul Nechita și animalele din gospodărie. În februarie 1950 se naște al patrulea copil Dionisie (Dinu). Duce o viață dedicată muncii pământului și familiei, înfruntând greutățile și nevoile impuse de „noul regim” și în pofida prejudecăților satului face tot efortul și dă la învățătura pe cei trei băieți „să scape de cele horaițe (terenuri sărace)” cum spunea celor care-l întrebau de ce și-a dat feciorii de acasă. După moartea soției (1977) se gospodărește împreună cu fata (Lisaveta, rămasă văduvă din 1976) și trece la cele veșnice la 18 septembrie 1995.

Traumele copiilor și tinerilor din acea perioadă, siliți să stea departe de sat, prin micile gospodării încropite în camp, ori pe la neamuri prin alte sate, au lăsat amintiri dureroase. (cazul lui Fechete Dumitru- primul învățat din sat, ajuns doctor veterinar-feciorul cel mare al cantorului Fechete Ioan, care a intrerupt școala de la Dej pe timpul ocupatiei maghiare și războiului, sau cel al Lucreției Petrican / căsătorită Mititean, fata lui Simion al lui Pavel trimisă la buncii din Curtuiș / azi Perișor). Iată cum descrie prof. Lucreția Mititean –intelectual de elită, fiică a satului, devenită năasădeancă, prin căsătorie cu eruditul om de condei Ioan Mititean, o secvență de trăire din acea vreme ce i-a marcat destinul: „ Eram la buncii din partea mamei din satul Perișor comuna Zagra-Gavrilă și Varvara Vlașin, ce locuiau în vecinătatea bisericii. Aici în zilele de sărbătoare se aduna tot satul la Sf.Liturghie oficiată de regretatul preot Giurgiuca, un bun gospodar și om de aleasă omenie adunând în jurul bisericii întreaga comunitate. Aici se desfășura și hora satului unde dominau frumoasele costume populare specifice locului. Și eu alături de alți copii ai satului țopăiam în jurul horei, o manifestare a tinerimii satului ca în basme. Am rămas profund mișcată când de pe ulițele satului au apărut mai mulți militari și au intrat în horă, luând la dans fetele cele mai jucăușe. Copil fiind nu realizam că este război și că armata germană este în trecere prin zonă. Cătanele au fost stimate de săteni oferindu-le băutură și mâncare. Eu eram îngrijorată de soarta celor de acasă, a părinților și fraților din Borleasa, așa că m-am rugat bunicilor să mă lase acasă. Am trecut din Vătaștină dealul Borâla, am trecut pe sub Fața unu și Fața doi, am traversat dealul Tunsu și am coborât în sat. Spre surprinderea mea casa era răsturnată fapt ce mi-a provocat spaimă și plânsete că nu-mi vedeam părinții. În sfârșit i-am aflat pe toți cărînd din bunurile rămase la casa din Zănoși. Podul din vecinătatea casei părintești a fost minat și aruncat în aer, spre a opri trecerea armatei rusești spre Dealul Șpanului, punând în pericol casa noastră și a altor vecini-Gorea lui Filip, badea Todor, badea Simion și lelea Zâna... casa noastră a fost cea mai afectată încât nu am mai putut locui în ea. Noroc că aveam pe Zănoși un căsoi de câmp și am cărat tot ce am avut acolo pe deal unde aveam mai mult teren agricol și fânaș. Terenul din sat a fost cumpărat de obștea satului oferindu-ne și câteva parcele de teren de pe Zănoși. Încetul cu încetul tata a mai cumpărat teren și și-a extins proprietatea. A ținut vite, a îngrășat terenul, a plantat pomi fel de fel, a făcut completări căsoiului, înjghebând o tindă și două camere, grajd pentru vite, fântână și alte anexe gospodărești. Pe vechiul teren din sat s-a construit școala fiind mândri că s-a edificat un locaș de educație și cultură, unde au învățat frații mei. Eu am învățat primele clase în casa lui badea Costan (unchiul meu) iar în continuare am fost condusă peste deal în comuna Zagra de sora mai mare, Otilia de profesie cojocăriță trecută prea devreme la loc cu verdeață la vârsta de doar 22 de ani. Dumnezeu s-o odihnească în pace! La Zagra era internat ceea ce mi-a înlesnit continuarea studiilor. Nu mi-a fost urât în acest sat, având aici pe mătușa Maria Raus, morărița, care mereu m-a supravegheat și ajutat. Toată viața am simțit-o acordându-i și eu sprijinul la nevoie. Am petrecut doar puțini ani în sat, dar mi-au lăsat urme adânci în viață, urme ce au contribuit la viitoarea mea formație cărturărească. Anii petrecuți în mijlocul naturii și a sătenilor dintre care m-am înălțat sunt motive întâlnite în toate scrierile mele de frumoase aduceri aminte. Aceștia sunt anii care m-au legat strâns de sat, de oameni, adică de țărani care au știut să mânuiască atât plugul cât și arma. Oameni care nu se lasă striviți de inconștient, fiind înzestrați cu setea de viață, de libertate, pentru care nu de puține ori au luptat când era cazul cu arma-n mână pentru că (vorba poetului de la Hordou): „O luptă-i viața, deci te luptă / Cu dragoste de ea, cu dor” precum și strigătul de revoltă a țaranului pentru apărarea gliei străbune: „Lasă car și lasă plug / Lasă totul și te bate / Cu hieele spurcate / Ce te țin în crudul jug. / Prinde-n mână pușca ta / Și-o descarcă-n tiranie / Scapă scumpa ta moșie / De sclavia neagră, rea!”

Odată cu trecerea timpului și luați de preocupările specifice, rănile și traumele sătenilor afectați de nenorocirile prin care au trecut, s-au cicatrizat, dar nu au fost niciodată date uitării. Adesea când se întâlneau, mai ales duminica stând la sfat, ori cu alte prilejuri depăneau povești despre întâmplări din acele perioade, cu ironia și hazul specifice multora dintre ei. Copil fiind și împins de curiozitatea specifică

vârstei, ascultam „ cu gura căscată “ astfel de povești, dintre care încă îmi amintesc după peste 55 de ani, de parcă ar fi fost ieri și spre neuitare peste generații voi relata câteva în cele ce urmează.

În prima parte a lunii mai 1963, s-a primit în sat un comunicat din partea Comisariatului Militar Beclean, prin care se cerea ca duminică la amiază (nu mai știu data) să fie prezenți la școala din sat, mai mulți cetățeni, trecuți pe un tabel, luptători din primul război, pentru a fi decorați la aniversarea a 45 de ani de la terminarea războiului (în acele timpuri se sărbătorea „Ziua Eroilor Patriei” pe data de 9 mai). După ieșirea de la biserică, s-au îndreptat spre școală mulțime de oameni între care desigur cei nominalizați dintre care mi-i amintesc pe Fechet Teodor (de pe valea Popii), Nicula Ioan (Balmoșu), Vălean Ion (Nucu), Vălean Gheorghe (al lui Condrate) Vălean Alexandru (Sufletu) îmbrăcați frumos în haine de sărbătoare, mulți dintre ei aduși în sat cu o zi înainte din câmp unde stăteau la căsoaie, cu animalele gospodăriei. Până să vină „domnii de la armată” în curtea școlii s-au format grupuri de săteni, bărbați, femei, copii, dându-și care mai de care cu părerea despre ce avea să se petreacă. La un moment dat cineva anunță că „vine mașina de la armată”!

S-a intrat cu repeziciune într-o sală de clasă, care deși era cea mai mare, s-a dovedit a fi neîncăpătoare. Copiii ne-am strecurat printre cei mari și stăteam în picioare lipiți de pereți într-o tăcere deplină ca nu cumva să ne dea cineva afară. Eram împreună cu Nelu, Vasile, Ion, Măriuța, Olimpia și alții, curioși să vedem cum e „aia decorare “. Au intrat în încăperea doi ofițeri, în uniforme cu grade cu stele pe umeri, care după ce au întrebat dacă sunt prezenți toți cei de pe listă, au spus ceva cuvântare despre cum au luptat, veteranii pe front și cum au contribuit la înfăptuirea României Mari. I-au chemat pe rând în față și le-a prins în piept câte o decorație. La urmă unul dintre ei a întrebat dacă cineva dintre cei decorați dorește să spună ceva. Badea Alexandru (Sufletu) cum nu auzea prea bine, l-a întrebat pe feciorul lui, Vasile, care-i stătea alături „ce o zis domnu? ” Badea Vasile i-a zis, că dacă vrea să spună ceva. La care veteranul, cu voce tare a zis: „Ce să spun, că noi ne-am bătut și am făcut România Mare și frumoasă și ei au dat-o la ruși“. În hohote de râs s-a încheiat „decorarea” și s-au îndreptat cu toții către casele lor, urmând să-și reia activitățile obișnuite ale muncii câmpului. A doua zi, la școală, Olimpia, Leontina și Măriuța, au adus și se laudau cu medaliile bunicilor, toți copiii adunându-ne grămadă pentru a le vedea și atinge.

S-a vorbit multă vreme în sat despre acel eveniment și mai ales despre „adevărul” spus de badea Alexandru (Sufletu). Duminica după amiază, mai cu seamă în zilele de vară, se adunau în centrul satului bărbați și femei deopotrivă, așa mai de vârsta a doua, a treia, care cu nepoții pelângă ei și se așezau la povești și joc de cărți bărbații, iar femeile pe laiță și pe marginea șanțului cele mai tinere, unde luau la „socoteală și dezbateri” tot ce se întâmplase peste săptămână în sat, cât și întâmplări și povești din timpul războiului. Așa am asistat și auzit-o pe lelea Anuca din Bold relatând o întâmplare, nu la multă vreme după ce și-a prohodit feciorul (Viluc) în lipsă, tot așteptându-l să se întoarcă din război, pe care mi-o amintesc și încerc să o redau cât mai complet posibil. „Era prin toamna anului 1944, când se auzea că războiul e pe gâtate și că nemții sunt fugăriți de ruși mâncând pământul. La noi în ocol și în șură erau câteva cătane nemțești, vreo șapte-opt, care păzeau podurile din sat și împreună cu jândarii ungurești căutau refugiații de pe front. Soldații nemți se purtau frumos cu oamenii, dar jândarii unguri erau tare afurisiți. Într-o zi așa cam către amiază, au venit din jos (dinspre Spermezeu) doi mai mari (ofițeri) cu o motocicletă cu trei roate, s-au oprit și au adunat pe toți soldații în ocol. Pe o masă care o aveam acolo pe care tăiam verdeață și bostan la găini, a pus o geantă și unul dintre ei, cel mai mare și mai bătos s-a îndreptat către mine și-mi făcea semne așezându-se pup (lăsându-se din genunchi) și-mi cerea ceva. Eu am crezut că vrea la closet și i-am făcut semn să vină după mine mergând către marginea ocolului înspre grădină, unde era closetul. Ajunsă acolo, i-am făcut semn arătându-i closetul. Atunci a strigat la mine și a scos revolveru, că am înlemnit pe loc de spaimă. S-a întors tot bodogănind pe limba lui, a intrat în casă trântind ușa, a luat un scaun, s-a dus cu el la masa din ocol, s-a așezat pe el, a scos din geantă o mapă (hartă) s-au adunat toți pe lângă el și le-a arătat ceva, toți erau supărați și păreau îngrijorați, apoi și-a adunat mapa, a pus-o în geantă și a plecat cu motocicleta către Tîrlișua. Când a ieșit din ocol s-a uitat către mine și mi-a făcut cu degetu către cap semn că așa fi nebună. Diabia atunci mi-am mai revenit în fire. La puțină vreme după aceea, a venit din jos un camion, a oprit la pod și au descărcat câteva lăzi. Soldații ce erau la noi și-au adunat în mare grabă lucrurile, pregătindu-se de plecare. Mai mulți vecini ne-am adunat în gura uliciorii să vedem ce fac. Unul dintre ei ne-a făcut semn să plecăm, arătându-ne către pod și făcând semne cu mâna zicând „bum bum”. Am înțeles atunci că vor exploda podul și am luat-o toți în

Cetatea Cavalerilor

2023 - ANUL IULIU MAIU !

NR. 9(37) SEPTEMBRIE-2023

grabă prin fundul grădinilor pe sub coastă, înjos către Răstoci. Nu la multă vreme s-au auzit două bubuituri de s-a cutremurat pământul și s-a văzut ridicându-se fum deasupra podurilor de peste văile Popii și Bozghi. Când ne-am întors, am văzut prăpădu. Casele dimprejur erau care hâite (căzute pe o parte) care dărâmate cu totu. Atunci am zis că dacă știam că nu-mi vine fecioru din război, îi dam neamțului cu scaunu-n cap! A doua zi au început să apară soldații ruși, mai întâi câte puțini apoi tot mai mulți de parcă nu se mai gătau. Aia au făcut prăpăd pe unde au trecut. Oamenii au fugit din sat, mai ales femeile și ne-am ascuns care pe unde am putut. După ce au trecut și ne-am întors acasă, am aflat totu răsturnat și luat din pod și cămara slănină, făina și alte alimente. „Ferească Dumnezeu de așa urgie și de alte războaie“ a conchis lelea Anuca, facându-și semnul crucii.

Alte războaie nu au fost, dar satul nu a rămas înafara jertfelor pe altarul libertății, date la Revoluția Română din 1989, care a dus la sfârșitul regimului comunist din România, începută în 16 decembrie la Timișoara, unde a căzut secerată de gloanțe de către cei trimiși să reprime demonstrații pașnici, prima femeie, Bânciu Leontina, originară din Borleasa. Născută la 3 ianuarie 1950, în familia Vălean Vasile și Maria, din Borleasa. După absolvirea școlii generale, aplecat la Timișoara, asemeni multora absolvenți ai primei promoții de opt clase din sat (1965) pentru a se realiza în viață și a scăpa de greutățile muncii de la sat. S-a calificat și a lucrat la Intreprinderea AEM (de aparatură și control energetic) Timișoara. În anul 1975 s-a căsătorit cu Bânciu Ioan, de profesie proiectant, născut la 26 februarie 1945, în localitatea Recea, județul Sălaj. Cu o familie frumoasă, clădită pe dragoste și credință în Dumnezeu, dăruită cu trei copii: Veronica-Alina (1976), Anamaria (1977) și Arion-Emil (1987), avea să sfârșească și să devină Erou Martir al Revoluției Române din decembrie 1989, de la Timișoara, fiind prima femeie împușcată în orașul de pe Bega. (În imagine, monumentul ridicat în memoria sa, în Borleasa, în anul 1990). Din numeroasele relatări ale soțului, Ioan Bânciu (vicepreședinte al Asociației Memorialul Revoluției 16-22 decembrie Timișoara) o redau pe următoarea:

„Am plecat de acasă în jurul orei 16,00 a zilei de 17 decembrie 1989, fără copii. Eram de parcă ne-ar fi atras un magnet. Ne-am trzit în centrul orașului, unde lumea manifesta pașnic. Scandările cetățenilor spuneau doar atât: Jos Ceaușescu; Jos comuniștii; Libertate, libertate. Am mers prin oraș alături de o coloană de manifestanți, ajungând la Podul Decebal... în zonă se auzeau focuri de armă. Realizând că focurile de armă nu vor înceta, am încercat să ne adăpostim, moment în care Leontina s-a prăbușit ca secerată. Fusesse împușcată din spate de un glonte ce i-a trecut prin inimă... Am dus-o la spital cu o mașină Dacia ce se afla în zonă, pentru îngrijiri medicale, dar din păcate medicii nu au reușit decât să constate decesul. Am mers acasă la copii, pe care i-am găsit pe stradă expuși pericolului și după ce i-am dus în casă și m-am asigurat că sunt în ordine, am mers la spital unde am întrebat de Leontina, fără însă a primi vreun răspuns și nici nu i-am mai găsit vreodată trupul neînsuflețit. S-a auzit mai apoi că trupurile a zeci de timișoreni morți în acele momente, au fost furate din spitale. Ulterior, în 1990, s-a aflat adevărul cum că în noaptea de 17/18 decembrie 1989, un număr de 43 de cadavre, au fost duse din morga spitalului din Timișoara la București, incinerate la crematoriul Cenușa, iar rămășițele în urma incinerării puse în două butoaie și vărsate într-o gură de canal în localitatea Popești Leordeni, în intenția conducătorilor vremii de la București, de a șterge urmele masacrului de la Timișoara.” Între cei 43, a fost și Leontina noastră, care a lăsat în urmă o imensă durere și tristețe, ca să nu mai vorbim de cei trei copii cu vârste între doi și treisprezece ani, pentru care soțul Ioan avea să fie tată și mamă. În memoria Eroinei Martir Leontina Bânciu, fiică a satului Borleasa, familia, cu sprijinul Prefecturii Bistrița, a realizat un monument, amplasat în centrul satului, dezvelit la 17 decembrie 1990, pe al cărei placă este scris: „Cinstire și memorie veșnică eroinei-martir LEONTINA BÂNCIU, născută la 3 ianuarie 1950 în Borleasa, moartă prin împușcare la 17 decembrie 1989“. Municipality Timișoara, în semn de cinstire, a schimbat numele străzii Narciselor din cartierul Cetate, în Strada Martir Leontina Bânciu. La 1 decembrie 2020, în Tîrlisua, reședința de comună din care face parte și satul Borleasa, a fost ridicat și dezvelit un monument în memoria eroilor comunei căzuți în cele două războaie mondiale. Din lipsă de documentare ori din alte pricini, pe plăcile monumentului eroii borleni nu și-au găsit toți locul. Din cei 9 din Primul Război Mondial sunt trecuți doar 2, iar din cei 6 din al Doilea Război Mondial sunt trecuți 3. Și acesta este unul din motivele pentru care i-am prezentat aici în detaliu, la care am mai adăugat și alte nume ce pot fi considerate Valori ale satului

Borleasa. Indiferent de perioadă, locuri și condiții în care fii ai satului Borleasa și-au pierdut viața, ori au avut de îndurat grele suferințe cu gândul la satul lor drag și cei de acasă, putem și trebuie fără tăgadă să-i considerăm Eroi ai Borleseii, să le păstrăm memorie veșnică și să nu lăsăm date uitării numele și faptele lor, drept pentru care le dedic poezia: CINSTIRE EROILOR PATRIEI

Popor român ce-n lupte ți-ai jertfit
Feciorii-aflați în floarea tinereții,
Spre-a dăinui pe veci neumilit
În ani de libertate și spiritul dreptății.
Lacrimi și flori,veniți să presărăm
Pe-a lor morminte, fraților creștini
Și rugăciuni spre cer să înălțăm
Pentru eroii cei știuți și anonimi.
Ei s-au jertfit luptând cu crez fierbinte
Pentru această țară și acest popor,
Având în mâini, în inimi și în minte
Stindardul țării-Drapelul tricolor.
Și l-au purtat dându-l din mână-n mână,
Cei ce-au căzut, către acei rămași,
Cu el să-mbărbăteze armia română,
Falnic și neînvins să-l lase la urmași.
Din Plevna la Smîrdan și-n câmp la Mărășești,
Pe creste de Carpați, pe Don și Caucazi,
De la Carei în Tatra și Praga întâlnești
Cruci la tot pasul, spre gloria lor, azi.
Cuvine-se pios și noi să dăm cinstirea
Ce-o merită, eroilor la pomenirea lor,
Căci și-au dat viața pentru dăinuirea
Acestei țări și-acestui binecuvântat popor.
Și pilda lor de eroism să se păstreze vie
De-a pururi, peste multe generații,
Iar jertfa lor de sânge să fie temelie
La liniștea și propășirea străbunei noastre nații !

(Din volumul *Gânduri, simțăminte și trăiri*, Dionisie-Dinu Pop)

În documentarea acestui material am făcut apel la unele date din monografia comunei Tîrlișua, autor, prof. Augustin Pădurean din Dej, precum și informații și imagini de la fii ai satului, urmași ai celor la care s-au făcut referiri, cărora le aduc mulțumiri.

Col.(rtr.) Dionisie-Dinu Pop, fiu al satului Borleasa
4 august 2023
(Extras din monografia satului Borleasa)